

שפה ברורה, הרב כהנא
זכרון יעקב תשסח' (מהדורה שלישית)

"שפה ברורה" מחדש פני לשון הקודש, לסקל ממנה כל טעויות השפה העברית.

הספר מענין וניכר שעמלו עליו רבות. אך קשה מאד לקבל את רוב הדברים האמורים בו: ראשית, הספר מלא בטעויות קשות ומהותיות בקשר להיסטוריה של התפתחות הלשון, והיה לו ללמוד בספרות מקצועית לפני שמפרסם ספר כה נחרץ ובוטה. שנית, הספר עמוס בעניינים הנראים טפלים ולא רציניים. שלישית, הטיעון המרכזי של הספר שגוי ובלתי משכנע.

השפה היא דבר חי, להבדיל מסימני מורס, בני אדם מדברים בה וכל אדם יש לו את שפתו שלו, ובודאי כל דור וכל מקום, אי אפשר לומר שמילה פלונית מתפרשת רק באופן מסויים וכל פירוש אחר הוא שגוי, שהרי במציאות אנו רואים שהמלים שבספר בראשית מתפרשות באופן אחד, מתפרשות בספר שמואל באופן שני, ובספר ישעיה באופן שלישי, ובדברי חז"ל באופן רביעי, לתנא ירושלמי יש לישנא קלילא וכו'. דברה תורה כלשון בני אדם, ודברו הנביאים כלשון בני אדם, ולשון בני אדם שונה בכל דור ודור ומקום, גם הלשון העברית שהיא לשון הקודש, למרות שישודותיה בהרי קודש, השימוש בה מסור לבני אדם והיא לשון חיה ומשתנות משמעויותיה, אע"פ שכמובן אין זה מצדיק שיבושים ולא סילופים מכוונים.

אבל כפי שיתבאר רוב המלים עליהם נכתב בספר "שגוי" אינם שגיאה, ולא סילוף, אלא נוצרו במשך הזמן בפיהם של אבותינו וחכמינו הראשונים והאחרונים, ואינם קשורים כלל למייסדי הציונות והשפה העברית החדשה. הלשונות שמשתינים קצת משמעויותיהם בספרי התנ"ך עצמם ובודאי לספרי חז"ל לדורותיהם (שגם בהם יש שינוי מן התנאים לאמוראים וכדו') הן רבות מספור, וכן התחדשה הלשון בימי הגאונים, והראשונים, והאחרונים, ואין בדבר כל רע. (כך למשל התפרסם בשם מחברינו בעיתון כי "סתיו" שבפינו הוא שגוי ומשובש, שכן "סתוניות" של המשנה היא בסוף החורף, אבל כבר ברש"י ישעיהו ו' יג' כותב: העצים משליכים עלים שלהם בימי הסתיו. ובאמת סתיו הוא תרגום של חורף, וסוף החורף הוא במקרה הזמן שבו מבשילים פירות החורף האלו. ועי' בספר סודי רז"י להרוקח ענין אי' "הסתיו והחורף").

הדבר היחידי הנכון הוא שאם בן יהודה וחברתו יצרו מלים 'חדשות' מתוך זלזול במקורות ובצורה שרירותית, דהיינו בצורה המתנגדת למשמעות המקורית, מבלי שהיתה סבה לחדש משמעות, אלא אך ורק מתוך זלזול. יש מקום לדחות את המלים האלו משימוש (אף כי עצם זה שיש שינוי אינו שום חסרון, יש כאן זלזול במסורת). וגם ראוי מאד לפרסם רשימה של מלים שנשתנה משמעותם, לאו דוקא בדור האחרון, אלא מספר בראשית והלאה, כל המשמעויות שנשתנו, או שהובאו במשמעות שונה במקרה יחיד, חשובות מאד לפרשנות, ולכן יש צורך לערוך טבלה כזו, אלא שאין צורך לדבר על 'שגוי' או על 'סילוף' 'שיבוש' וכדו', אלא אך ורק רשימת לתועלת הלומדים. שלא יבואו לבדות פירושים מתוך הרגלם.

המחבר רגיל להחליט במהירות ובזריזות על "שגיאות", כך למשל כותב אתה בעמ' יג' כי תותח אמנם הוא מין תחמושת אך אין סבה מחייבת לזהותו עם הכלי הקרוי תותח בשפתנו, ראשית, גם אם אין סיבה מחייבת, אין זה 'שגוי' אלא הנהגה של כינוי, כמו שנהגו כל בני האדם הנורמלים ובכללם גם היהודים בכל הדורות להעניק כינויים למוצרים חדשים או ישנים. בפרט שהרלב"ג כותב: "והנכון שתותח הוא הכלי הגדול שמשליכין בו האבנים הגדולות להפיל החומות והבניינים החזקים ויהיה הענין בזה שכקש נחשבו לו אבני תותח", ואחריו המצודות (איוב מא'), ואם כן על מה יצא הקצף, אטו משום שחומר כדורי התותח הוחלף מאבן למתכת? ועי' גם בשו"ת מפענח נעלמים סי' ב' שמביא מספר גלילות הארץ שהיה בזמן הב"ח שכותב: "באו המון עופות כמו תרנגולים גדולים שקורין וועלישע היענער, וזרקו מפיהם על אנשי השיירה רוק ארסי שהיה כאש על מקום שנפל שם, והמיתו איזה אנשים, ועל ידי קול רעם תותח שקורין קאנאהן הבריחום".

בעמ' יד' כותב המחבר כי המלה טבע חודשה על ידי הראשונים, והשתמט מעיניו תלמוד ערוך בנדה כ: טיבעא דארעא הוא, וכתב היעב"ץ בהגהותיו שם שהוא הוראת מלת טבע העולם וזה יסוד לשם "טבע". (ועי' תשובת חכם צבי סי' יח').

(בהמשך כותב שראוי לפרסם אם יש מלה ששרשה בארמית, שמא ייכשל להתפלל בלשון ארמי, אבל ברור שכל מה שרגילין להשתמש בו ונכנס לעברית אין בו חשש זה, ובודאי לא במלה אחת מתוך משפט).

בעמ' יז' נכתב כי אין בלשונינו מלה המקבילה להיסטוריה ופניקה, אבל כל ספרי הנביאים מלאים מלים של פחד ופחת וזעזוע ואימה וכו' ובפרט מש"כ שהמלה צער אינה מלשון התנ"ך שמבטו גם זו לטובה, מוזר מאד, שהרי הרבה מלים מקבילות לצער יש בתנ"ך, ואין זו שום סתירה לגם זו לטובה.

לאורך כל הספר נטפל לדקדוקי עניות ועושה מהם עיקר ובונה עליהם מתקפות חריפות, כגון מש"כ שהביטוי "כבוד אחרון" הוא היפך ממכבדו במותו, וזה מגיע מתלמידי דרוין והיטלר שכפרו בהישארות

הנפש. אך הגע עצמך מה שפיך מדבר, שהרי גם 'כבוד אחרון' זה נעשה לאחר המוות, ולכן אינו קשור כלל להישארות או אי הישארות הנפש, והכוונה לחלוק כבוד אחרון לגוף בפניו. אף שכבוד לזכרו ועצרת זכרון וכו' עושים גם הכופרים.

וכן מחליט בעמ' כא' כי סיפורי החיות כמו פו הדב באו להמחיש את ההשוואה בין אדם לקוף, אבל זו כמובן טעות, ומשלי חיות ושועלים יש גם הרבה בדברי רבותינו, ומשלי חיות רבים אסף איזופוס היווני הרבה לפני שחשבו כי האדם בא מקוף, וכן רבי ברכיה הנקדן ועוד רבים וטובים. ואין להתלהם יותר מדי.

רשימת ה"שגויים"

רשימה זו מתמיהה מאד, ונחלקה לכמה חלקים. ראשית מה שמכניס ביטויים בין המלים השגויות, הוא תערובת בלתי מתאימה. יש ענין פירוש המילה, שהוא דבר די קבוע, דהיינו האם אקדח הוא כלי נשק או אבנים מבהיקות, וזה ענין חשוב, לדעת הפירוש האמיתי של המלים. אבל ענין הביטויים וצירופי המלים, אינו אלא דקדוקי עניות, דוכי משום שמצא באיזה מפרש שמבאר הביטוי באופן מסויים לפי הענין דשם, יש לך ללמוד שאין שום רשות להשתמש בביטוי לענין קצת אחר, כל שהביטוי מתאים ומדוייק? אתמהא, הלא כה דרך רבותינו הראשונים והאחרונים בכל מקום ואתר להשתמש בביטויים, וגם להרחיב את משמעותם, ולהשתמש במליצות שהוצאו מהקשרם, וכי כל זה "שגוי" ייקרא?

ובכלל כל ההגדרות המדוייקות מדי הינם מתמיהות, על הביטוי "רוח טובה" מוסיף המחבר "מתוך השלמה והסכמה", ומנין לנו שרוח טובה "מתוך רצון טוב" הוא "שגוי"? בחייהם ובמותם לא נפרדו הוא סירוס? הרי המלים מדוייקות ונכונות, אלא שבפסוק מאריך שהיו נאהבים ונעימים בחייהם, ואפשר לומר בקיצור שגם בחייהם לא נפרדו ואין כאן שום סירוס. אבדו עשתונותיו פירושו אבדו מחשבותיו, וזה בדיוק איבוד שליטה כמקובל בימינו, שהאדם אינו יכול לחשוב. ומה שנאמר על מת אינו שום תימה שהוא גם נכון שכשמת האדם אובדות מחשבותיו, אבל יש לזה משמעות גם על חי. וכן מתרעם על הביטוי "ברחל בתך הקטנה", או "אות קין", אבל לדברים כאלו אי אפשר לקרוא שגוי, זו מליצה הרומזת למעשה המסופר בתורה. וכן הביטוי ברכה לבטלה, גמר את ההלל, (שהשתמשו בו קדמונו בהרבה מקומות). השימוש המושאל בדיוטא תחתונה, דו פרצופי, וכל הדומים לאלו אינם שום שגיאה. דמעות תנין מתפרש צביעות על שם האגדה כי התנין עושה את עצמו מזיל דמעות האם זה שגוי מכיון שבגמרא מוזכרת סבה אחרת שתנין מסויים בכה? הביטוי דו פרצופי מתאים גם למשמעותו בימינו. מנין לו כי הדביק במחלה הוא דוקא חשוכת מרפא ודוקא ללא יכולת ריפוי, והרי גם לשחפת ולקדחת שעליהם נאמר ידבק יש ריפוי בימינו?

אין עשן בלי אש, בזוהר מתפרש כמו שמתפרש, אבל גם כפשוטו. איפה ואיפה, הונאה במסחר, והפירוש 'אפליה' הוא שגוי. אבל הפירוש אפליה נכון ומדוייק, כי איפה ואיפה פירושו שתי מדות, וכן בכל דבר שמודדים שתי מדות לאחד כך ולשני אחרת הוא איפה ואיפה. ארץ גזירה, מקום שגזרוהו, אבל מתאים גם למקום ששלחו בגזרה.

וכן כותב כי לומר "אין ברירה" כמקובל בימינו הוא שגוי, כי בגמ' אין ברירה הכוונה בנידון ההלכתי של למפרע. אבל ברירה הוא גם כפשוטו, אין לי מה לברור, ואין לי אפשרויות. וכן הביטוי אין כחו אלא בפיו, רוחני או גשמי, מנפ"מ, כל שהשימוש במלים נכון והם מדוייקות גם למשמעות זו? הביטוי כלאחר יד ברשלנות, מתאים מאד, כי עניני רשלנות נעשים כלאחר יד. הביטוי כלי ראשון וכלי שני, לא דובים ולא יער, אין בהם שום פגם כמליצות. וכן "סיר נפוח" לבעל גאווה, הוא דימוי, וכל ספרי הנביאים והחכמים מלאים דימויים, ואטו כולם שגיאות המה? כל אלו דקדוקי עניות חסרי טעם שאין שום ענין לפרסמם ולהדפיסם, כי כאלו הערות יש לאלפים ולרבבות על כל ספר וכל מאמר חכמה בעולם.

ובפרט שכל הביטויים האלו אינם קשורים לציונים אלא היו בעמנו מאז ומעולם, וברשימה זו אתה כותב "שגוי" על הרבה ביטויים שיצאו מפיהם של גדולי עולם, ולמשל:

- אבן בוחן, החת"ס ח"ד קנ"ג' משתמש בביטוי אבן בוחן כמדד לבחינה, וכן הכת"ס או"ח יח', וכן ב"ישמח לבבי מרבני מרוקו חו"מ טז'. ואין זה שום סתירה אם בפסוק מתפרש אבן בוחן גם למשמעות קצת שונה.
- אובד עצות, נוקט כהפירוש שהולך על הגויים, והחליט שמדובר דוקא על טפש, ולפרש שחכם אובד עצות הוא "שגוי". אבל ר' יהודה בספרי דורשו על ישראל וא"כ מדובר בחכם שאובד עצות, ובכלל אין שום סתירה ואין טעם להחליט שבדיוק באופן בו מדובר בפסוק הוא האופן היחיד בו מתאים הביטוי, הגר"ח ברלין בשו"ת נשמת חיים סי' ע"ג' כותב על אביו הנצי"ב אובד עצות הוא, (תרנ"ג) והכוונה במובן המקובל בימינו.
- אזלת יד המקובל בזמננו הוא שימוש נכון ומדוייק במלים האלו, כי היד אוזלת ולא עושה, ומה נפ"מ שבמקום אחד בשירה מתפרש אחרת. ראה גם בספרו של ר' שמואל ארקיוולטי מפאדובה "ערוגת הבושם" על כללי הדקדוק והשירה העברית. הכותב בהקדמתו: "על זאת ישתומם כל חסיד בראותו כי **אזלת יד** הלשון המקודשת ואפס עצור בדרכיה דרכי נועם, כבני יהודה שהקפידו על לשונם ונתקיימה תורתם בידם".
- אין לו שחר פירושו אין לו התחלה, ולכן מתאים גם לשקר. ואם בישעיה מתפרש אין בו תועלת אין זה שחר, והשתמשו בו כל רבותינו, וראה למשל באברבנאל משמיע ישועה מבשר טוב השלישי אין לו שחר

- בכתובים, ובע"כ מתפרש אין לו התחלה. ב"י חו"מ תיג' אין בו שחר כפי טבע לשון. ש"ך יו"ד פו' טו' אין לו שחר והחוש והשכל מכחישו.
- איש הרוח, נביא, והמקובל בימינו הוא שגוי. אבל עי' רד"ק יחזקאל א יב איש הרצון. והפירוש השני איש שעושה רוח נמצא כבר ביעב"ץ שאלת יעב"ץ ח"ב פג' איש הרוח נתן העזתי.
- איש של צורה, הפירוש הדור פנים שגוי. אבל רש"י תענית טו. מפרש בעל קומה שיישמעו דבריו, ובמהרש"א שם פי' אדם של צורה במילי דעלמא.
- אנשי מעשה, הכוונה דוקא לגדולי הדור? עי' תשובות הגאונים ב' אנשי מעשה שמכניסים אורחים ומהנים ת"ח מנכסיהן.
- ארחי פרחי, לשון פחיתות, נמצא כבר בחת"ס קובץ תשובות סי' ס' אבנ"ז אה"ע קל' ועוד.
- בתורה בואו חשבון מתפרש איך שמתפרש, אבל מתאים גם לומר בואו ונעשה חשבון, האם זה שגוי?
- בא על שכרו במובן של קיבל שכר נמצא כבר במראה יחזקאל לעיוכ"פ (היה בימי החת"ס).
- החרה החזיק אחריו, סילוף מהפסוק וכו' אין כאן שום סילוף רק אותה משמעות בשינוי סדר, וכבר המאירי משתמש ב'סילוף' זה במגן אבות ענין כ'.
- קול ברמה הכוונה קול רם כמ"ש הרשב"א ח"א שפו' חו"י קכה' מהרשד"ם יו"ד קפד'.

עוד על ביטויים :

המחבר כותב "ישב על המדוכה, על כלי כתישה". אבל ביבמות טז. לא מדובר על כלי כתישה אלא בדיוק כפי המובן בימינו, שהתחבט בנושא. "על מדוכה זו" הכוונה בהשאלה על דבר (נושא) העומד לחיבוב וכתישה.

סוגה בשושנים פירושו מלופפת בשושנים לפי הרמב"ם כלים טז ה, והמשמעות של הליפוף בכל מקום לפי ענינו.

אין מזל לישראל, כותב שהפירוש הנפוץ שישראל נופלים ונכשלים, ואין זה שום פירוש נפוץ, כי מימי לא ראיתי בר דעת שמשתמש בו. וכן כתב כי בן טובים מקובל לפרש שהתנהגותו מביישת את משפחתו, לא שמעתי מימי שזה כלול בביטוי בן טובים. וכן בעל בעמיו מקובל לפרש מבוסס כלכלית? אין אלו פירושים אלא קונוטציות.

וגם בענין העיקרי, של פירושי המלים, אי אפשר להסתמך רק על ספר השרשים להרד"ק ומלבי"ם, ולא לבדוק כלל מקורות אחרים רבים ושונים. כך למשל:

- אבטיח, הנקרא בפינו אבטיח הוא "שגוי", אבל הרמב"ם כלאים א' ח' כותב אבטיח 'אלבטיח' וזה אבטיח שלנו, וכן פוסק הגר"ח קנייבסקי בדרך אמונה.
- איזוב כתב שהוא עשב נמוך ולא טחב, אבל זו טעות, כמ"ש איזובי הקיר מו"ק כה. וכנראה הוא עשב הרגיל לגדול מן הקירות ודומה לטחב.
- אזור, אזור הוא חבל, וזה חבל ארץ, וכן הרלב"ג איוב ט ח כותב "הולכין באיזור גלגל המזלות"
- אחוז, כבר משתמש בלשון זו ר' יאשיהו פינטו חותנו של מהר"ח בשו"ת נבחר מכסף חו"מ קיב'.
- איגוף תנועת מלקחים הוא נגזר מהמושג אגף, והמאירי נדרים נה: ונו: גורס "איגוף" הכוונה הצד הפנימי.
- אשמאי, כתב שהפירוש מרושע הוא שגוי, אבל רש"י קדושין לב. כתב אשם רשע ועם הארץ.
- בד בבד, הכוונה אמנם לשני דברים נפרדים, אך כלול בזה שממילא עושה שני דברים במקביל כי הם דברים שא"א ביחד, וכן משתמש בשו"ת מהר"ם אלשיך סי' נט'
- במפגיע, שימוש ישן, ראה עבודת הגרשוני (מתלמידי הבי"ח) סי' סז' העתירו עלי במפגיע.
- בשכבר הימים, שימוש ישן, מהרשד"ם אה"ע פד', מהרש"ך ח"ב נה', שו"מ א' ג' עז'.
- דשדש, כתב מקיא ולא שאינו מתקדם, אבל ברש"י ישעיהו יד יט' ע"פ יונתן וכן ברד"ק ישעיהו יט יד שמתבוסס בקיאו והיינו הך.
- הזדקרות, במקום אחד פירושו לקפוץ, אבל בהזדקרות הגדי בסוכה ועירובין הכוונה להרים ראשו.
- החוה, הדגים כיצד מתבצעת קידה הלכתית, לא דוקא, וכל סימון נקרא מחוי במחוג עי' ברכות מג' ועוד רבים.

- החלטה, הנצחת מצב וכו' "מקור הטעות", הרלב"ג איוב ה כו משתמש בהחליט ועוד רבים מקדמונו והאחרונים במקומות אין מספר.
  - הפגינו, פרש"י ר"ה יט: צעקו בשווקים וברחובות, והוא כמובן בזמנו.
  - הפשלה, גם קיפול ולא רק תליה, כך בתוספתא סוכה א ט הפשיל ר' אליעזר את רגליו והלך לו.
  - הצהרה פירושו לעשות שמן? איפה נשמע כהטייה הזו? ואילו במובן שבימינו מצאנוהו בשו"ת מהריט"ץ סי' קנח'
  - חספוס, רשב"ם שמות יד מפרש מפוזר ככפור, ואולי הכוונה לא חלק, מכילתא דרשב"י מחוספס, מלמד שהוא מחוספס ככפור,
  - חמור חמורותיים, נמצא כבר בשו"ת חיד"א סי' ה'.
  - חסיד שוטה, פרומקייט הוא "טעות", אבל הרמב"ם בפיה"מ סוטה ג ג כותב חסיד שוטה אמרו שהוא הגזמה בהירות דקדוק עד שנמאס בעיני בני אדם.
  - חסר לב דוקא כסיל, ואכזר הוא "שגוי". אבל אבן עזרא משלי יז יח מפרש חסר לב אוהב לעשות פשע ומצה, ובסנהדרין קג. על כרם איש חסר לב זה מנשה
  - חשמל לפי הפשט אינו מראה, אלא המראה היה כעין חשמל, דהיינו שחשמל הוא כמו ברק ואש טבעי וכן מפרש המצו"ד יחזקאל א כז הזך והנקי שבאש והוא ראה כעין חשמל.
  - מגורים אינו לשון קבע, אבל ברמב"ם פיה"מ ב"מ ו ח וכן בפיה"מ ב"ב א ו מפרש מגורים על דירת קבע ועוד הרבה.
  - איש אשכולות, שתורתו מושלמת, ו"שגוי": במקצועות רבים, אבל בסוטה מז: אשכולות איש שהכל בו.
  - גולה, מפרש דוקא גליל. אבל אין שום מקור שדוקא גליל, ובויק"ר יח' א' גולת הזהב זו גולגולת עי' חזו"א כלים טו' ח'. וגם השימוש בהשאלה לשיא האירוע הוא מתאים ונכון.
- הנה הראית לדעת שבאת להשמיץ את הציונים ונמצאת משמיץ את כל קדמוננו, וכל זה מהומה על לא דבר, דקדוקי עניות ודברים של מה בכך.
- ועוד רבים בין בתרי הרשימות האלו דברים המביאים לידי גיחוך, ענין כללי הוא השמות הלועזיים, שאתה עושה מפירוש מלה ביוונית "נכון" ו"שגוי" כאילו הצורה שהובאה המלה הלועזית במדרש או בספר הערוך היא דוקא הנכונה, והצורה שמדברים היוונים או גויים אחרים היא שגויה. והרי זה חסר טעם, כי גם המלים בלועזית משתנות לפי הענין, והאם באת גם לתקן את הלועזית של זמננו לפי הלועזית של ימי הגמ' ועל הרבה כאלו גם לא צויין הסימן @ המורה על ענין זה, וכי לא מגוחך לעשות מחלוקת של נכון ושגוי בין שתי וריאציות של המילה היוונית אגרונוס? והבדלים כאלו יש לאלפים ורבבות, מה זה שייך ללשון הקודש? ומה הקשר בין אסתמה של המדרש שהוא שם תכשיט למחלת אסתמה של ימינו? זה בדיוק כמו להגיד כי לקרוא לילד "מוטי" זה שגוי, שכן "מוטי" פירושו מוט שלי.
- או שנטפל להיגוי "אהה" שפירושו הסכמה, בניגוד ל"אהה" של צער, ימחל לי כבודו, שאלו מעשי נערות וילדות הם. ו"אהה" משמש לצער גם בימינו, אין נתפסים יותר מדי לסלנג, ושאר דקדוקי ילדות.
- בענין השם "אגדה" עושה שתי שיטות, ולדעתו "נכון" הוא: מוסתר במלים פשוטות או מוזרות, וה"שגוי" הוא דמיוני ובלתי אפשרי. ושתי הפירושים האלו הבל ורעות רוח, כי אין למלה אגדה אלא פירוש אחד: מה שאנשים ובני אדם מגידים ומספרים, יש לנו אגדות חכמינו, שהם דברי חכמה שסיפרו חכמינו, ויש אגדות זקני העמים, שחלקם סיפורים היסטוריים וחלקם לא היו ולא נבראו. אבל האם ישנו כלל שאגדה כתובה בלשון מוזרה או מסתירה משהו? או שישנו כלל אצל העמים שאגדה בהכרח אינה נכונה? ואין האגדה אלא כינוי לדבר שמגידים אותו ומספרים אותו מדור לדור, ולא ראינוהו בעינינו.
- אוושה שגוי: רחש קל, כן פרש"י חולין מה: קול כאילו רוח יוצא ממנה, וגם הלא אינה בלה"ק אלא בארמי ומה התלונה.
  - אולר, מספרים. לא נכון, כי הרע"ב כותב כעין מספרים של מתכת, וכן בשו"ת בנימין זאב קנטי "כמו מספרים", וכנראה הוא יותר קטן ממספרים, כי הוא כלי מיוחד בכדי לחתוך קולמוס, ולכן מתאים מאד לאולר שבזמננו שהוא מספריים קטנות.
  - אזמל, החליט שהוא דוקא כתער או להחלקה. אבל בכלים כו' ט' מוזכר אזמל שחותכין בו עור של מנעלים, וכן באזמל מלים שבת קל: ומקורו בתרגום יהושע ה ב עשה לך חרבות צורים אזמלין חריפים. ובשו"ע יו"ד ח' "דבר דק שנוקב ואינו שוחט כמו ראש האזמל", וענינו דבר חד וקטן.
  - אחוזה, הנכון: שטח אדמה השייך מהותית לאדם. והשגוי משק חקלאי וכו', איני יודע מהות זו למה, והיינו הך.

- אימוץ, חיזוק ותמיכה או צירוף ילד זר כבן חורג, אין כאן שום סתירה, ומותר לייחד מילה נכונה לשימוש רווח. וכן לענין אילוף שהוא לימוד, ומיוחד ללימוד בעלי חיים. וה"ה אפוד, כל בגד עליון נקרא אפוד וכן אפודה אין בזה כלל ברור.
- נחל איתן, לא בהכרח זרם קבוע, ע"י בערל"נ נדה ח' דמוכח שאיתן היינו קבוע וזרם תמיד, וכן מסתבר מאד שאם איתן פירושו זרם, ממילא בע"י שיהיה טבעו כך. ועכ"פ בכלל חוזקו שהוא איתן תמיד וחזק.
- אלונקה, לנשיאת נכבדים, ממציא ב' פירושים בצורת האלונקה, מנפ"מ איך בדיוק נושאים, מנין שהשם הולך דוקא לנשיאת נכבדים, משום שבענין זה מוזכר במדרש: וגם אינו בלה"ק ומה יש לעסוק בזה. וכן אנדרלמוסיה לא בלה"ק, כך פולמוס, פמליה, קנקל, טכניקה, ומה עושות המלים האלו בספר על לה"ק?
- בוטה, אין הכוונה עוקץ ופוגע, אלא מפורש, וע"י מהרש"א דאין בוטה אלא בנדר נדרים כב.
- ביניים, בין שני מצבים, ולכן כל מצב זמני הוא בין שני מצבים ואין כאן שום שגיאה.
- בית אבות, האמנם יש שיבוש לקרוא לבית זקנים בית אבות? גאות הים, בפסוק מתפרש גובה הים, אבל גם גאות ושפל מתאים ונכון. משום שבגמרא דלפק הוא בעל ג' רגליים ומניחים עליו כוסות, אין הדבר מתאים לשולחן דומה עם עוד רגל?
- לבכור אין שום זכות קדימה, אין זה נכון והיה הדרך שהבכור קודם בכל דבר.
- בלעדי, שהוא כמו בלעדי, ובלעדי שהוא שם עצם אינם סתירה.
- גורלי נקבע ע"י גורל, לא נכון אין כזו מלה, וגורלי הכוונה קובע את הגורל לזמן רב.
- ההין דוקא הסכים ואמר הן? "לא יהין" נמצא הרבה בקדמונו
- הזנחה מתוך מיאוס וסלידה? ללא הגבלת זמן? זנח פירושו עזב
- היה היה, מצוי כעת כיון שהיה כבר בעבר, יש מקור לפירוש זה? היה היה הכוונה היה פעם, ואין הכוונה דוקא לסיפור דמיוני דוקא.
- הכיר, זיהה כראוי, ושגוי "אישר סמכות", יש גם "יכיר" שהוא אישור ללא ידיעה, ע"י בגמ', ובכלל אין סתירה בין הפירושים.
- הלוך ושוב, נחסר והולך וכו' מתפרש גם הולך ושב
- העדיף הוא גם בתורה פ"א לשון עודף, וגם לשון חז"ל חכם עדיף מנביא, וממילא עושה את פלוני עדיף הצגה, פירושה להראות
- הציץ ונפגע, האמנם "דוקא במראה הגבוה מיכלתו הרוחנית" הרי למלים אלו יש פירוש: הציץ, ונפגע.
- הצעה, החליט שזה דוקא דבר הקדמה, בסיס, יסודי, ואין הכוונה אלא מלשון להציע ולפרוש הדבר יהיה מה שיהיה.
- השחלה, הורדת חפץ ממקומו דרך פתח, קשקוש, כל העברה דרך פתח שצריך דקדוק נקראת השחלה
- השפעה הוא דבר שלא בהכרח מתקבל?
- חטיבה, לשון רוממות וחשיבות, אבל מתאים מטעם זה גם ליחידה צבאית
- חמק, במובן המודרני דוקא מהשגחה? לא אלא הסתתר
- חסיד הוא עברית מודרנית?
- חרחור הוא חימום, אך הוא גם לשון נחירה, כמו נחר אבבא בגמ'
- טביעה, לאו דוקא ע"י שקיעה
- טיב, מציין את הפירוש הנכון מלשון טבע, אבל טבע אינו בעברית לדעת המחבר?
- טלטול הוא הלוך ושוב ללא שינוי, טעות כי מטלטלין הוא כל טלטול
- יממה, החליט המחבר שזה יום ולא לילה, אבל בא לו זה מטעות, כי אונקלוס דיבר בארמית וכתב יממא בא', ואילו יממה בה' הוא לשון ריבוי של יום שלם.
- מזל "שליח ההשגחה מלאך", גם זה וגם מזלות הכוכבים כמוזכר בכל המקורות?
- עממי שם עצם כמו "גוי" בארמית, ובעברית תואר למי שהוא מן העם ועם הארץ, הרי שה"שגוי" הוא העברית, וה"נכון" הוא ארמית.
- פגז הוא אבן בליסטראות וא"כ הוא הוא כדור תותח, ולא טיל קטן?
- צלב עמוד תליה, טעות, רק עמוד בצורת שתי וערב

עוד מביא ביטויים כמו "אימרה מפורסמת", או בדמי ימיו שיש פירוש "במיטב שנותיו", ומעולם לא פירש כך אדם. גהר, שגוי: הוציא מפיו הבל חס, באמת שגוי כי אין שום פירוש כזה. וגהר פירוש התכופף בכל מקום (וכן כותב למשל שטיינברג).

וכן מתרעם על ביטויים כמו דן ברותחים, חרג מהמסגרת, מוציא לאור, מושכים בעט, טבין ותקילין, חסידי אומות העולם, החליף פרה בחמור, הציל מפיו, העמדת פנים, הררים התלויים בשערה (בודה חילוק על תוצאה ודאית או לא ודאית, מה זה שייך לעצם הביטוי, ואולי נאמר שביטוי זה רק בהלכות שבת?) דרישת שלום, הוגה דעות, היכה גלים, הלך נפש מתפרש גם מהלך נפשי, חוץ לתחום. כל הביטויים האלו הם תמימים וישרים, ואין שום סבה להוציא עליהם קצף (גם "להוציא קצף" יש משמעות מילולית אחרת, ואין סוף להבלים, כי כאלו טיעונים אפשר לכתוב לאלפים ולרבבות על כל מלה וכל משפט שבעולם).

וקל וחומר לרשימה של "משמעות מורחבת שגויה" שאין כאן שום שגיאה אלא משמעות מורחבת כדרכו של עולם, ואין שום ראייה שהביטוי תקף רק במקומו ובזמנו שנאמר, דהיינו שאם נאמר "מכחול" על מקל דק המשמש למריחה שאין (כנראה) בראשו שיער, הרי שאם יש בראשו שיער הוא "משמעות מורחבת שגויה". (ריבה, כותב "אולי מערבית", ובמילון בן יהודה מציין המקור הערבי של המילה).

הפרק "משמעות שצומצמה ללא הצדקה", הוא חשוב ושימושי, אבל יש להוציא מן הכותרת שלו את ענין ההצדקה, כי חסר טעם לדבר כאן על הצדקה. אבל יש להדגיש כי יש ביטויים בלשון חכמים והמקרא שכוללים יותר ממה שאנו רגילים לכלול, כי נפ"מ בהרבה מקומות כיצד לפרש. ועליהם יש להוסיף הרבה. ולזה מתאים גם מלים בלועזית שיכולות לבלבל אותנו.

על הרשימה מלים שחדשו בעברית המדוברת, אתפלא מאד, כי הרי יש הרבה יותר מלים. וכבודו מתרעם על המלים שחדשו הקדמונים ועושה מהם שגוי וללא הצדקה וכו', ועל המלים שחדשו הציונים עובר בשתיקה, נא לעיין בפרסומי האקדמיה ללשון.

הפרק "הקשרים משונים", מלא כולו דברים משונים, ביקורת על שם העיתון מעריב וכדו' נראה ילדותי וחסר טעם, מלון הוא בית תענוגות דוקא? מצות חמץ אינו יבש רטוב בכלל. אבא פירושו אב שלי, לא נכון, אבא הוא אב בארמית.

מלים תנכיות בעלות צליל זר, פלא שאינו מביא מלים רבות בעלות הרבה צלילים, וטוב היה אם יקרא את הספר ברזילי מאת ר' אהרן מרקוס בהוצאת מוסד הרב קוק. מה שכותב שוניה בעל צליל רוסי הוא מצחיק מאד, ופחה אינו תורכי אלא פרסי, גם אפריון הוא כנעני, ראה מרקוס שם.

מלים שמקורן בארמית: הפקר מלשון אפיקורס, אבל במשניות הקדומות הבקר.

הרשימה של מלים ארמיות המופיעות בשפות אירופה מוזרה מאד שכן רובה מלים שאינם ארמיות אלא יוניות ורומיות.

ביטויים ללא מקור:

- כבד את ה' מהונך מגרונו, מביא רק מקור בארמית מהזוהר, אבל מוזכר כלשון זו ברש"י משלי ט והוא בשם מדרש.
- צדיק גוזר המקור מו"ק טז:
- "אין נביא בעירו" הובא באברבנאל הגדש"פ, ובמדרש שמואל אבות פ"ג מט"ו הביאו משם אמרו חז"ל, וכנר' מקורו בפ"י ר"י יעבץ (החסידי רבי יוסף יעבץ, ולא היעב"ץ כפי שאתה כותב שזה ר' יעקב עמדין) שם שהביא זה משם חז"ל, גם החת"ס בשו"ת חח"מ סי' כ"ב כתב "אמרו חז"ל אין נביא בעירו". המאמר הזה לקוח מספר "ברית החדשה" (לוקס פרק ד).
- במלחמות הרמב"ן ב"ב קנה: שאלת חכם חצי תשובה, והוא ממבחר הפנינים בשער א'.
- ועיי' לר' צדוק הכהן בסי' דובר צדק 49 כמשאחז"ל איזהו חכם המכיר את מקומו כו' וליתא בדברי חז"ל בשום מקום, ועיי' פלא יועץ ערך דרושים שהרי אמרו כו' דבריו היוצאין מן הלב נכסין ללב וכן בהסכמה לנעם אלימלך אחז"ל דברים היוצאים מן הלב נכנסים אל הלב ור' שלמה קלוגר בהספדיו ע"ד שאחז"ל דברים היוצאים מן הלב כו' ואין זה בחכמינו בשום מקום רק פתגם ערבים בספר משלי ערב ומביאו ר' משה אבן עזרא, וכן המאמר הנודע "ויחכם מכל אדם אפילו מן השוטים" שמובא בספרים רבים בשם מדרש אינו נמצא בשום מקום, ועיי' קובץ כנסת הגדולה ורשא תרנ"ו "השיחה הבטלה הזאת מרחפת בעולם רבות בשנים בשם איזה מדרש בדוי מלב".

כל ההערות האלו הן מעט מהרבה, כי ניכר שהמחבר ממעט לעיין בספרות מקצועית, ואינו בוחן מספיק אפשרויות.